

Do wyboru, do koloru – neologizmy, archaizmy i poetyzmy

Materiał zawiera animację, ilustrację, tekst wiersza "Reforma słów" Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej oraz 9 ćwiczeń (w tym 8 interaktywnych) i 5 poleceń.

Bibliografia:

- Źródło: Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, *Reforma słów*, [w:] tejże, *Poezje*, t. 2, wybór Matylda Wiśniewska, Warszawa 1958, s. 387–389.

Do wyboru, do koloru – neologizmy, archaizmy i poetyzmy

Karty książki

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Twoje cele

- rozpoznasz neologizmy, archaizmy, frazeologizmy i poetyzmy w tekście literackim,
- określisz funkcje neologizmów w tekście poetyckim,
- rozpoznasz znaczenie neologizmów w tekście poetyckim,
- odróżnisz od siebie archaizmy, neologizmy i poetyzmy,
- zastosujesz archaizmy, frazeologizmy i neologizmy w zdaniach.

Wyrazy „rodzą się” i „umierają”. Narodziny wyrazów dostrzec można w poezji, języku potocznym, a także w każdej rozwijającej się dziedzinie życia, w której powstają nowe przedmioty, zjawiska, pojęcia, sytuacje. Inne wyrazy starzeją się, aż w końcu przestają być stosowane przez użytkowników języka. Odchodzą w niepamięć razem z przedmiotami i pojęciami, których były nazwami. W polszczyźnie funkcjonują też takie wyrazy, których nie używamy na co dzień, bowiem przynależą one do języka poezji.

Zapoznaj się z treścią animacji, a następnie wykonaj polecenia.

Neologizmy, archaizmy, poetyzmy, frazeologizmy, czyli o bogactwie języka.

Film dostępny pod adresem </preview/resource/R8Ahf7jq6SKXk>

Neologizmy, archaizmy, poetyzmy, czyli o bogactwie języka

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Animacja zawiera informacje teoretyczne i przykłady archaizmów, poetyzmów i frazeologizmów.

Polecenie 1

Zredaguj krótki dialog, w którym użyjesz przynajmniej jednego archaizmu, neologizmu, poetyzmu i frazeologizmu.

Polecenie 2

Napisz kartkę z pamiętnika, w której użyjesz trzech spośród podanych poniżej frazeologizmów.

- godzić się z losem - przyjmować coś bez protestu, dostosowywać się;
- być pępkiem świata - uważać swoje potrzeby za najważniejsze;
- o mały włos (coś się nie stało) - mało brakowało, by nie doszło do wydarzenia negatywnego w skutkach;
- nie tędy droga - nie w ten sposób;
- siedzieć jak na szpilkach - być niespokojnym, czekać na coś niecierpliwie;
- mówić otwartym tekstem - wypowiadać się szczerze, bez ukrywania czegokolwiek.

Polecenie 3

Podaj przykład archaizmu i spróbuj nadać temu wyrazowi nowe znaczenie, tworząc własny neosemantyzm. Wzoruj się na przykładzie:

fircyfuszki - kiedyś włosy poskręcane, pukle; neosematyzm - określenie dziewcząt zachowujących się niepoważnie

Zapoznaj się z tekstem wiersza „Reforma słów” i wykonaj ćwiczenia.

☞ **Maria Pawlikowska-Jasnorzewska**

Reforma słów

Ja, kochająca polską mowę,
widzę w niej z bólem braków dużo...
i choć niejedni się oburzą,
wprowadzę w nią
reformy nowe.

W wyrazach głębszy sens odkrywam,
odkurzam sekret
dawnych znaczeń,
aby ta mowa, wiecznie żywa,
brzmiała wciąż pięknie,
wciąż inaczej!

Więc RZECZOWNIKIEM zwę [tragarza](#),
a SZATANAMI
zwykłych krawców.

Wyrazem BACHOR zaś wyrażam
[Bacha](#) najlepszych wykonawców.

Rozwód powinien brzmieć:

WESELE,

a złodziej – jakżeż, jak nie

[BUCHAJ?](#)

WIERZBĄ znów wiarę zwę nieśmiele,
słowo: [PASIBRZUCH](#) znaczy: kucharz.

HYCEL: – skoczek,

MASZTALERZ: – lokaj,

BARAN: – atleta w barach tęgi,

KOSZULE: – panny te urocze,

które koszami dają cięgi.

PRAŁAT

– piorący syna ojciec:

(tak mowę się udoskonala!)

a żonę, gdy na bale chodzić

pragnie za wiele –

zowie: BALAST.

CHORAŻY: – pacjent,

PROSIĘ: – żebrak,

a słowo BOA

tchórz oznacza.

Słowo: kominiarz w PIECUCH przebrać

zdążyłam, szczęściem, jeszcze na czas.

PODRÓŻ jest to, co podrożało,

a KRAJCZYM

zowie patriotę.

WYJAZD: psa na łańcuchu żałość,

a CŁO – nie powiem, mniejsza o to!

Tę, która płacze, nazwę BECZKA –
a SKORKIEM znów: motocyklistę –
snoba – CHRABĄSZCZEM zwijmy raczej,
a MATNIĄ –
poród, oczywiście.

NALEŚNIK
zamiast leśniczego –
brzmi apetycznie,
w pamięć wrasta,
zaś rozrzutnika bezwstydnego
zwę WYDRWIGROSZEM –
no i basta.

KRYTYK:
bezpiecznie kryty człowiek,

POCIĘGLE –

nazwę konduktorów,

BRAT – jednym słowem – ten, co bierze!

SAMIEC: pustelnik z głębi boru.

I tak nocami, wieczorami,

projekt

reformy słów układam,

pracuję – wyczerpana, błada,

lecz **zbożnie!**

to przyznajcie sami!

Źródło: Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, *Reforma słów*, [w:] tejże, *Poezje*, t. 2, wybór Matylda Wiśniewska, Warszawa 1958, s. 387–389.

Ćwiczenie 1

Zaznacz prawidłowe dokończenie zdania.

W wierszu „Reforma słów” Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej neosemantyzmy...

- zaskakują i bawią czytelnika swoimi znaczeniowymi skojarzeniami.
- zastępują zbędne zapożyczenia wyrazami rodzimymi.
- nadają nazwy nowym przedmiotom, zjawiskom, pojęciom, sytuacjom.
- pozwalają formułować myśli bardziej precyzyjnie.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 2

Do podanych wyrazów przyporządkuj znaczenia nadane im przez podmiot liryczny wiersza "Reforma słów". Dopasuj elementy z prawej kolumny do tych, które znajdują się w kolumnie lewej.

chorąży

określenie odnoszące się do złodzieja, który coś „buchnął”, czyli ukradł

szatani

określenie odnoszące się do tragarza, który zajmuje się przenoszeniem ciężkich rzeczy

krajczy

określenie odnoszące się do pacjenta, czyli kogoś, kto jest chory

rzeczownik

określenie odnoszące się do patrioty, czyli kogoś, kto kocha swój kraj

buchaj

określenie odnoszące się do krawców, którzy szyją ubrania (szaty)

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 3

W poniższym fragmencie wiersza *Reforma słów* Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej odzyskaj poetyzm. Zaznacz właściwy wyraz.

PODRÓŻ jest to, co podrożało,

a KRAJCZYM

zowie patriotę .

WYJAZD: psa na łańcuchu żałość ,

a CŁO — nie powiem, mniejsza o to!

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 4

Wśród podanych wyrazów pochodzących z wiersza *Reforma słów* Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej znajdź i zaznacz archaizmy.

masztalerz

bachor

hycel

krajczy

chorąży

buchaj

tragarz

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 5

Wypisz z wiersza *Reforma słów* Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej przykład frazeologizmu i wyjaśnij jego znaczenie.

Ćwiczenie 6

Uzupełnij tabelę przykładami poetyzmów, archaizmów i neologizmów podanymi poniżej.

Poetyzmy	Archaizmy	Neologizmy

syny - synowie

wsiąść na koń - wsiąść na konia

bajboraj - radosny, gwarny i kolorowy tłum ludzi

przybywać - zjawiać się gdzieś

odpław - przestrzeń między oceanem a kontynentem, w której zatrzymują się odpływy

jednobłysk - krótkie, ale intensywne doświadczenie lub wrażenie

lazurowy - błękitny

giezło - koszula

oblicze - twarz

Ćwiczenie 7

Wśród wymienionych niżej wyrazów znajdź poetyzmy i umieść je w lewej kolumnie tabeli. Następnie dopasuj do nich ich potoczne odpowiedniki. Przeciągnij odpowiedzi do właściwych komórek w tabeli.

Poetyzm	Potoczny odpowiednik poetyzmu

- świt boleść ból lustro zwierciadło kwiaty woda toń kobierzec
- dywan kwiecie jutrzienka

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 8

Połącz w pary neologizmy pochodzące ze slangu młodzieżowego z ich znaczeniami podanymi w prawej kolumnie.

dwudzionek

trudność do przemyślenia

randomowy

coś niezręcznego lub dziwnego

eluwina

awantura

plażing

cześć

rel

koniec tygodnia, weekend

przegryw

przypadkowy

krasz

wypoczynek na plaży

śpiulkolot

posiadanie takich samych przemyśleń
lub odczuć

zadyma

obiekt westchnień

rozkminka

łóżko

krindż

wygrać z kimś spór

kumać

nieudacznik

zaorać kogoś

rozumieć coś

Polecenie 4

Uzupełnij treść poniższego mema. Ułóż dialog pomiędzy babcią i wnuczką, w którym babcia używa niezrozumiałego dla wnuczki archaizmu, a wnuczka postępuje się młodzieżowym neologizmem.

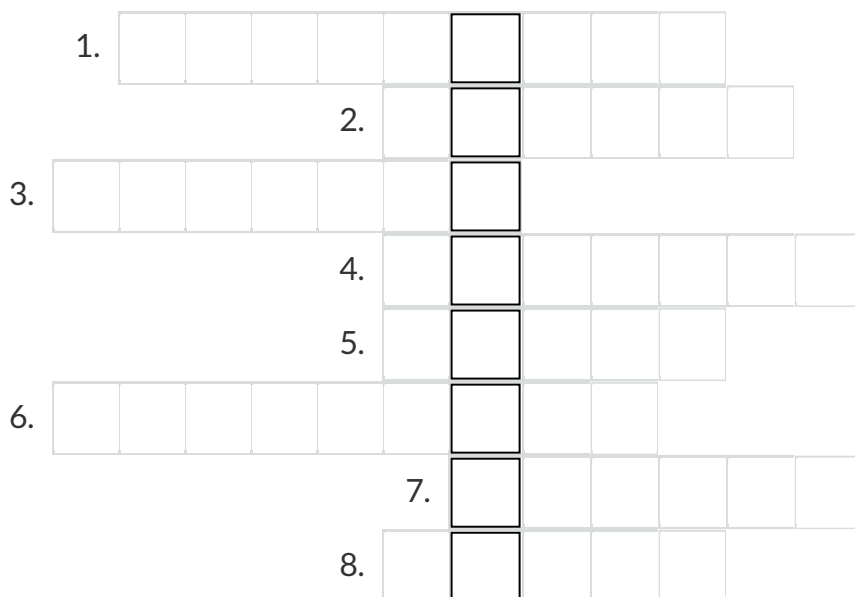

Mem

Źródło: Pixabay, Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 9

Rozwiąż krzyżówkę, wpisując archaizmy, które są odpowiednikami podanych wyrazów współczesnych.

1. Dawniej kobieta.
2. „Mówić” po staropolsku.
3. Staropolska nazwa Księżyca.
4. Dawniej „uprząż”.
5. Dawne określenie na zeszyt.
6. Staropolskie zaręczyny.
7. Wyraz używany kiedyś w znaczeniu „złapać”.
8. Dawniej „chłop”.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Słownik

buchać

rozprzestrzeniać się w sposób gwałtowny

cięgi

mocne bicie

Jan Sebastian Bach

wybitny niemiecki kompozytor tworzący w XVIII w.

krajczy

urzędnik dworski mający obowiązek krajania potraw na stół królewski

masztalerz

pracownik stadniny, sprawujący pieczę nad końmi

matnia

pułapka na zwierzęta; potocznie: sytuacja bez wyjścia

tragarz

człowiek zajmujący się przenoszeniem ciężkich przedmiotów, np. bagaży

pasibrzuch

osoba leniwa, która myśli tylko o tym, żeby się najść

piecuch

człowiek wrażliwy na zimno, lubiący przebywać w ciepłych pomieszczeniach

pociągiciel

pasek rzemienny, za pomocą którego szewc przytrzymuje nogą naprawiany but

prałat

wyższy dostojnik sprawujący władzę kościelną

wydrwigrosz

osoba wyłudniająca od kogoś pieniądze

zbożnie

po bożemu, z szacunkiem

Notatnik

Bibliografia

Pawlikowska-Jasnorzewska M., (1958), *Poezje*, Warszawa: Czytelnik.

Skorupka S., (1999), *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa: Wiedza Powszechna.